IOAN-AUREL POP

SEMNIFICAȚIA MĂRTURIILOR MEDIEVALE DESPRE LIMBA ROMÂNĂ

Astăzi nu mai susține nimeni în chip serios că româna nu este o limbă romanică, chiar dacă încă mai este plasată în companii ciudate, alături de limbile slave, sau este clasificată după criterii nepotrivite, uneori mai mult geografice decât lingvistice. Recent mi-a atras atenția un articol de Corneliu Riegler, intitulat ritos *Falsificarea istoriei în manualele românești*. Autorul este deranjat de faptul că Alexandru Graur sublinia, în 1947, „de cel puțin cinci ori, pe parcursul a trei pagini, originea latină a limbii române", când, de fapt, vocabularul limbii române ar fi „mai mult nelatin" (Riegler 2014, p. 10).

Mai întâi, Alexandru Graur avea perfectă dreptate: limba română este o limbă neolatină, fără nicio îndoială, și spun asta toți specialiștii serioși, de la Carlo Tagliavini până la Alf Lombard și din Evul Mediu până astăzi. Repetarea obsesivă a autorului român avea tâlcul ei, pe de o parte fiindcă chiar între români se mai găsiseră cârtitori, unii din necunoștință de cauză, alții cu scopuri insidioase; pe de alta, marele savant Alexandru Graur prevestea parcă ceea ce a avea să se întâmple nu peste mult timp, în „obsedantul deceniu", când limba română urma să fie declarată, din rațiuni politice, slavă.

În altă cuprindere, vocabularul nu este un criteriu esențial de clasificare a unei limbi. Concludent în acest sens este exemplul limbii engleze, o limbă germanică ornată cu un vocabular majoritar romanic (neolatin). Nu este însă și cazul limbii române, al cărei vocabular este în cea mai mare parte latin și neolatin. Este drept că, dintre cele peste 50 000 de cuvinte de bază ale limbii române, numai circa 2 000 de cuvinte-bază (adică fără derivatele lor, care sunt foarte multe) sunt moștenite direct din limba latină, dar aceasta este situația în fiecare dintre limbile romanice (Sala 2010, p. 175). Altfel spus, limba română nu are mai puține cuvinte moștenite din latinește decât celelalte limbi romanice. Pe lângă această zestre normală, foarte bogată, mai sunt mii de cuvinte-bază latine și neo-latine preluate copios în românește de-a lungul timpului, din Evul Mediu până astăzi. Eminescu folosește circa 3 000 de cuvinte de bază în 97% din creația sa, marea lor majoritate (peste 70%) fiind de origine latină. Ca frecvență, termenii latini ajung în creația eminesciană la peste 80%.

Aici apare și chestiunea „relatinizării limbii române", chestiune reală, dar preluată în chip amator și semidoct de unii, răuvoitor și tendențios de alții. Autorul citat mai sus, în articolul din „Cultura", deplânge ocolirea în manualele de gimnaziu și de liceu a acestei importante chestiuni a „relatinizării" limbii prin intermediul francezei, în secolul al XIX-lea. Mai întâi, „relatinizarea" – câtă a fost – s-a făcut începând cu secolul al XVIII-lea, prin uriașul efort de occidentalizare a lumii românești întreprins de Școala Ardeleană, iar apoi de către curentul latinist (cu toate exagerările care au

Caietele Sextil Pușcariu, II, 2015, Cluj-Napoca, p. 33–41

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)

urmat). În al doilea rând, după cum vom dovedi mai jos, a fost vorba mai mult despre o îmbogățire și modernizare a limbii noastre – proces prin care au trecut atunci aproape toate limbile europene – decât de o „relatinizare". Termenul acesta din urmă sugerează sau induce în mințile amatorilor ideea că limba noastră nu ar mai fi fost romanică (neolatină) înainte de secolul al XIX-lea și că ar fi devenit astfel prin efortul artificial al unor învățați și al elitei boierești trimise să studieze în Franța („bonjuriștii"). Or, realitatea limbii române nu are nicio legătură cu acest proces, de altminteri foarte important pentru occidentalizarea civilizației românești, pentru sincronizarea culturii noastre cu cea europeană.

Așa-zisa relatinizare, despre care vorbesc mulți, dar pe care o cunosc în detaliu, după metode științifice, puțini, s-ar fi produs – ni se spune cel mai adesea – în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Pentru a constata în chip documentat dacă a fost așa sau nu, este nevoie de o operațiune simplă, adică de a vedea cum arăta limba noastră înainte de aceste secole, mai exact înainte de 1700.

Există cel puțin două căi în vederea lămuririi acestei chestiuni, a specificului limbii române vechi: prima are în vedere analizarea mărturiilor din epocă, adică de dinainte de secolul al XVIII-lea despre limba română, cu metodele validate în prezent de către istorici; a doua se referă la studierea textelor transmise de atunci (tot de dinainte de secolul al XVIII-lea), cu metodele recunoscute astăzi drept corecte de către lingviști.

Vom exemplifica aici, din motive lesne de înțeles, doar prima cale. Mărturiile autorilor străini despre limba română medievală și modernă timpurie sunt arhicunoscute în România, dar sunt aproape ignorate în exterior. S-au inventariat peste o sută de izvoare narative din secolele al XV-lea și al XVI-lea, care atestă caracterul romanic al limbii române. Cele mai multe aparțin autorilor italieni, care, în funcție de gradul lor de cultură, cataloghează româna ca fiind o limbă latină coruptă (modificată) sau drept o italiană stricată. Cei care se referă la limba română ca fiind latină (coruptă) sunt, de regulă, învățați, umaniști, oameni ai bisericii, soli, secretari regești, notari etc., iar cei din categoria a doua sunt negustori, militari, aventurieri, oameni simpli. Cei de alte etnii – germani, slavi, greci, francezi, spanioli și alții – vorbesc și ei despre latinitatea limbii române, constatată în mod direct sau prin mărturiile altora. Mai există o categorie a autorilor locali, unguri și sași, trăitori printre români, care sunt capabili să dea și exemple concrete ca să arate latinitatea românei. În fine, sunt și relatări românești despre latinitatea românei, inaugurate de Nicolaus Olahus și continuate apoi în chip copios de umaniștii târzii, de preiluminiști și de iluminiști.

Mă voi referi aici doar la o categorie specială de izvoare de acest gen, anume la acele surse care nu doar constată latinitatea românei, ci și plasează româna, în chip explicit, printre limbile romanice. În acest demers, doresc să aduc un omagiu marelui lingvist Eugen Coșeriu, acela care a făcut cel dintâi această întreprindere. Indirect, omagiul să îndreaptă și spre Sextil Pușcariu, cel mai mare lingvist român din toate timpurile, primul rector român al universității noastre.

Gilbert Genebrard, cu numele latinizat *Genebrardus* sau *Genibrardus* (cca 1537–1597), învățat benedictin din Auvergne, profesor la College Royal din Paris, mare

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)

erudit, în cartea sa *Cosmographia*, dedicată originii şi diversităţii limbilor (publicată în 1580, la Paris), constată că „ebraica este limba originară a omenirii”, iar „latina [este matricea] italienei, românei, francezei şi spaniolei”: *Latina Italicæ, Valachicæ, Gallicæ & Hispanicæ* (Coşeriu 1994, p. 11–12).

Andrés de Poza sau, în grafia epocii sale, Poça (cca 1530–1595), avocat din Bilbao, profesor de navigaţie la San Sebastian, în lucrarea sa *De la antigua lengua, poblaciones, y comarcas de las Españas* […] (1587), scrie:

> „Din limba latină au rezultat limbile naţionale care acum se folosesc în Italia, Spania, Franţa şi Ţara Românească” (*De la lengua latina han resultado las generales che agora se usan en Italia, España, Francia y Vvalachia*) (cf. Ambruster 1993, p. 137, nota 173; Coşeriu 1994, p. 12 şi urm.).

După textul spaniol, în lucrarea lui Poza urmează un fel de rezumat în latină, unde se spune că romanii şi-au impus limba lor în întreg cuprinsul Imperiului, cu excepţia Greciei şi a Cantabriei[1]:

> „Astfel, valahii, zişi aşa de la comandantul militar Flaccus, avându-i acum la miază-noapte pe ruteni şi Dunărea la miazăzi, păstrează (au) până acum evidente mărturii ale limbii latine, deşi aşa de schimbată încât cu dificultate un italic l-ar înţelege pe un valah” (*Sic Vvalacchi a Flacco Romani exercit*[us] *duce sic dicti nunc Rutheniam habent*[es] *a Septentrione et Danubium a Meridie, Latinæ adhuc linguæ vestigia habent manifesta etsi tam immutata ut cum difficultate Italus Valacchum intelligat*”) (Bogrea 1921–1922, p. 333; Ambruster 1993, p. 137; Coşeriu 1994, p. 13).

La ambii autori de mai sus, româna apare ca limbă romanică de sine stătătoare, alături de italiană, spaniolă şi franceză, şi nu doar ca o formă a romanicei care să poată fi explicată prin alta. Sunt primele texte cunoscute în care i se recunoaşte românei această poziţie. Româna este plasată de Poza între „limbile naţionale” sau principale (*lengua general*) şi nu între cele derivate (locale). Originea latină a românei, ca şi asemănarea cu italiana erau de mult cunoscute autorilor italieni, umaniştilor din Peninsulă, dar, tot datorită lor, româna apărea şi ca o formă aberantă a italienei (Coşeriu 1994, p. 14).

Elveţianul Conrad Gesner (1516–1565), în lucrarea sa *Mithridates. De differentiis linguarum* […], afirmă că doar trei limbi romanice sunt de sine stătătoare, anume *Italica*, *Hispanica* şi *Gallica* (adică italiana, spaniola şi franceza) (Gesner 1555, f. 25^{v}; Coşeriu 1994, p. 14). Despre română spune că

> „este tot grai romanic (după cum atestă Enea, papa Pius), dar în mare parte schimbat şi greu inteligibil pentru un om italic” (*Valachis etiam Romanus est sermo (ut Aen. Pius refert), sed magna ex parte mutatus et homini Italico vix intelligibis*) (Gesner 1555, f. 57^{v}; Coşeriu 1994, p. 14; Ambruster 1993, p. 106, nota 79).

Prin urmare, la Gesner, româna este o limbă romanică, dar derivată din italiană, şi nu o limbă de sine stătătoare.

[1] Provincie autonomă în nordul Spaniei, cu centrul la Santander.

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)

Abia francezul Claude Duret (1570–1611), în lucrarea apărută postum *Trésor de l'histoire des langues* […], traduce în franceză pasajul citat din Genebrard, plasând astfel şi româna alături de italiană, spaniolă şi franceză (Duret 1613, p. 269; Coşeriu 1994, p. 15). Tot alături de italiană, spaniolă şi franceză apare româna în poezia *Zlatna* a germanului Martin Opitz (1597–1639), datând din 1623 (Opitz 1902, p. V, XLIII). La rândul său, la 1671, englezul Stephen Skinner (1623–1667), în *Etymologicon Linguæ Anglicanæ*, arăta că, din „mama latină" (*matrix Latina*), derivau italiana, spaniola, franceza şi româna (*Italica, Hispanica, Gallica et Vallachica*) (Bonfante 1973, p. 300). Aceste patru limbi sunt numite, în *Prefatio ad Lectorem*, „fiice" (*filiæ*), „vițe"/„ramuri" (*traduces*) sau „derivate" (*derivatae*) ale „mamei latine" (Coşeriu 1994, p. 15).

Tot la 1671, suedezul Georg Stiernhielm (1598–1672), în prefața, intitulată *De linguarum origine*, a ediției şi traducerii sale din Ulfilas, enumeră şi româna printre limbile romanice. El cunoaşte „şapte limbi noi" (*septem linguæ novæ*) care îşi au originea în latină şi care sunt: italiana, spaniola, franceza, retoromana, catalana, sarda şi română (*Italica, Hispanica, Gallica, Rhætica, Sardica, Sardica vulgaris şi Walachica*) (Stiernhielm 1671; Coşeriu 1994, p. 15, 26, notele 28 şi 29). Pentru fiecare, autorul dă câte un *Tatăl nostru* ca mostră de limbă. După Stiernhielm se conduce şi Georgius-Caspar Kirchmajer (1635–1700), care enumeră în studiul său *De lingua vetustissima Europæ Scytho-Celtica et Gothica* aceleaşi limbi romanice (Bonfante 1973, p. 299), dar menționează sarda doar o singură dată. Notăm că, la predecesorul său, catalana apărea cu numele de sardă, iar sarda propriu-zisă cu numele de sardă populară (Coşeriu 1994, p. 15–16).

Germanul Andreas Müller (1630–1694), în culegerea sa de variante ale *Tatălui nostru* (*Oratio orationum* […]), publicată sub numele de Thomas Lüdeken, include şi româna între „mlădițele" sau „fiicele" (*propagines*) latinei (Lüdeken 1680, p. 3). Textul *Tatălui nostru* românesc se află, la acest autor, printre versiunile latino-romanice, împreună cu cele în latină, franceză, italiană, friulană, retoromană, spaniolă, catalană sau „sarda vorbită ca în oraşe" (*Sardica ut in oppidis loquuntur*), sardă sau „sarda ca la sate" (*Sardica ut in pagis*) şi portugheză, şi anume pe ultimul loc în această serie, după *versio Berriensis* (o formă a provensalei) care lipseşte. Andreas Müller este printre puținii autori vest-europeni care recunosc şi afirmă latinitatea românei în secolul al XVII-lea. El o face nu doar tacit, ci şi direct. În clasificarea limbilor europene (fără să facă vreo deosebire între limbile naționale şi dialecte), el distinge o grupă romanică („Latina şi mlădițele sau fiicele descendente din ea" = *Latina ejusque propagines aut filiæ descendentes*): latina, franceza, italiana, friulana, retoromana, spaniola, catalana („sarda ca la oraşe"), sarda („sarda ca la sate"), portugheza, basca, provensala şi româna (*Latina, Gallica, Italica, Forojuliana, Rhætica, Hispanica, Sardica ut in oppidis, Sardica ut in pagis, Lusitanica, Bascajna, Berriensis şi Valachica*) (Coşeriu 1994, p. 16 şi 26–27, notele 31–32). Basca e pusă aici greşit, probabil din rațiuni geografice.

Alți autori care încadrează româna în mod explicit între limbile romanice – şi care o consideră, împreună cu celelalte limbi romanice, ca ramură de acelaşi rang a latinei

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)

– provin din Transilvania, fiind cunoscători direcţi ai graiului românesc. Astfel, Szamosközi István, cu numele latinizat Stephanus Zamosius (cca 1565–1612), în ale sale *Analecta lapidum* […], scrie că românii sunt urmaşii romanilor (colonia romanilor s-a transformat în neamul românilor), că această descendenţă e atestată de limba lor, desprinsă din latină, la fel ca limbile italiană, spaniolă şi franceză:

> „Vechea limbă latină s-a topit în patru dialecte speciale şi foarte deosebite, în italiană, franceză, spaniolă, română, în care urmele unicei limbi latine strălucesc drept dovezi indubitabile" (*Vetus Latina lingua, in quatuor præcipuas, longeque discrepantes disperdita est dialectos, in Italicam, Gallicam, Hispanicam, Valachicam, in quarum singulæ Latinæ linguæ vestigia non dubiis indiciis elucent*).

El mai adaugă că românii se numesc pe sine romani (*Quin etiam sese adhuc Romanos appellant*) (Zamosius 1598, p. 12; Crăciun 1928, *passim*; Ambruster 1993, p. 153–154; Coşeriu 1994, p. 20–21). După impunerea stăpânirii principelui român Mihai Viteazul asupra Transilvaniei, opinia lui Zamosius – profund afectat de marile evenimente de atunci – se schimbă, iar admiraţia faţă de români este înlocuită cu ura. Acum el spune că nu romanii (retraşi la sud de Dunăre în secolul al III-lea al erei creştine), ci dacii romanizaţi, trăitori vreme de două secole sub jugul romanilor, au păstrat limba latină, care s-a transformat apoi în română (Ambruster 1993, p. 154). Această teorie, în fond, nu este foarte departe de realitate, dar, pentru umanistul afectat de stăpânirea românească din Transilvania anilor 1599–1600, ea are un tâlc aparte: românii nu trebuie să fie urmaşii nobililor şi civilizaţilor romani, ci ai barbarilor daci, fie ei şi romanizaţi. Menţionata ajustare politică nu afectează însă în niciun fel plasarea românei între limbile romanice, după cum fusese făcută anterior de către autorul pomenit. Un alt autor local maghiar – din afara Transilvaniei, dar cunoscător direct al realităţilor româneşti – a fost Istvánffy Miklos, latinizat Nicolaus Isthvanfius Pannonius (1535 sau 1538–1615), episcop, istoric şi diplomat al împăratului Rudolf al II-lea. Acest umanist, în lucrarea *Historiarum de rebus Ungaricis* […], plasează şi el, fără dubii, româna alături de celelalte limbi romanice:

> „Cele două Ţări Româneşti, care în acest timp se cunosc cu numele de Moldova şi Ţara de peste munţi, erau chemate de către antici, împreună cu Transilvania, cu numele unic de Dacia: şi fuseră aduse în ea colonii ale romanilor, în afară de nenumăratele monumente vechi de piatră şi de marmură care au fost construite şi care se văd până acum ridicate; chiar acel argument şi mărturie este că locuitorii folosesc limba romană stricată, de altfel, care este foarte asemănătoare spaniolei şi francezei, şi chiar italienei, încât, fără mult efort, ei se pot înţelege prin viu grai în raporturile reciproce" (*Duas Valachias, quæ hoc tempore Moldaviæ et Transalpinæ nomine censentur, simul cum Transilvania, veteres uno Daciæ nomine appellabant: fuisseque in eam Romanorum colonias deductas, præter innumera antiquitatis monumenta saxis et marmoribus incisa et adhuc extantia, illud etiam argumento et testimonio est, quod incolæ Romana lingua quamquam corrupta, utuntur, quæ Hispanicæ et Gallicæ atque etiam Italicæ adeo similis est, ut non magno labore ad mutuum sermonis commercium, intelligi queat*) (Pannonius 1622, p. 219; Ambruster 1993, p. 155–156; Coşeriu 1994, p. 20–21).

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)

Aceste date, provenite de la fața locului și publicate în limba latină în occidentul Europei, au fost preluate apoi și de alți autori. Astfel, pasajul de mai sus al lui Zamosius este reprodus mai târziu de Marcus Zuerius Boxhorn (1612–1653) – în *Historia Universalis Sacra et Profana* (Boxhorn 1652, p. 180) –, iar de la Boxhorn trece la Christian Hartknoch (1644–1687) – în *Alt- und Neues Preussen*:

> „Căci se știe că limba valahă nu este altceva decât latina, astfel încât și Stephanus Samoscius arată că limba latină are acești patru urmași, limbile velșă, franceză, spaniolă și valahă" (Hartknoch 1684, p. 68)[2].

Pasajul citat al lui Isthvanfius a trecut fără îndoială la Johannes Gradelehnus, care îl redă în germană (Gradelehnus 1665, p. 4). Georg Kreckwitz, probabil un sas originar din Transilvania, preia cuvânt cu cuvânt același pasaj în *Totius principatus Transylvaniæ accurata descriptio* (Kreckwitz 1688, p. 27), tot în germană (Coşeriu 1994, p. 21). Independent de autorii maghiari pomeniți mai sus, sasul Johannes Troester din Sibiu, în lucrarea *Das Alt- und Neu-Teutsche Dacia. Das ist: Neue Beschreibung des Landes Siebenbuergen*, spune, pe baza experienței personale, că româna este mai apropiată de latină decât italiana, spaniola și franceza (cf. Troester 1666, p. 350–351; Ambruster 1993, p. 195–197; Coşeriu 1994, p. 22).

Prin urmare, începând cu secolul al XVI-lea, deopotrivă autorii localnici (din spațiul carpato-danubian) și cei occidentali au considerat româna drept limbă romanică și au plasat-o, în general, între celelalte limbi născute din limba latină. Mărturiile de mai sus, databile în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, au fost grupate cronologic de Eugenio Coșeriu astfel: Genebrard – 1580, Poza – 1587, Zamosius – 1593, Duret – 1613, Isthvanfius – 1622, Opitz – 1623, Boxhorn – 1652, Gradelehnus – 1665, Troester – 1666, Skinner – 1671, Stiernhielm – 1671, Hartknoch – 1684, Kirchmajer – 1686, Kreckwitz – 1688. Faptul că unii dintre autorii pomeniți au preluat datele de la alții, fără să-i cunoască direct pe români, nu schimbă cu nimic esența problemei.

*

Recapitulând, se constată că autorii vechi care se referă la caracterul limbii române se pot grupa astfel:

1. Italieni culți (umaniști, oameni ai bisericii, soli, secretari regești, notari, dascăli etc.), care consideră limba română drept o latină coruptă.

2. Italieni cu nivel redus de educație și de erudiție (negustori, militari, aventurieri, oameni simpli), care consideră româna un fel de italiană coruptă.

3. Autori de alte etnii – germani, slavi, greci, francezi, spanioli și alții – care vorbesc și ei despre latinitatea limbii române, constatată în mod direct sau prin mărturiile altora.

4. Autori locali, unguri și sași, trăitori printre români, care sunt capabili să dea și exemple concrete pentru a arăta latinitatea românei.

[2] Aici, italiana este confundată cu velșa, probabil din cauza aceleiași asemănări terminologice ca și în cazul confuziei consemnate deja a velșei cu valaha; vezi și Coșeriu 1994, p. 21.

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)

5. Relatări româneşti despre latinitatea românei, inaugurate de Nicolaus Olahus şi continuate apoi, în chip copios, de umaniştii târzii, de preiluminişti şi de iluminişti.

În secolele al XV-lea–al XVII-lea, toţi autorii serioşi care cercetează într-o formă sau alta realităţile româneşti vorbesc despre latinitatea (romanitatea) limbii române:

• constată această latinitate, fără detalii sau justificări;
• vorbesc despre latinitate, cu argumente de ordin istoric;
• aduc şi argumente lingvistice (exemple de cuvinte);
• plasează româna între limbile romanice prin enumerarea acestora;
• dau ca exemplu rugăciunea „Tatăl nostru”;
• fac distincţie între limba vorbită de români (neolatină) şi limba scrisă ori liturgică (slavă);
• folosesc limba ca argument al originii etnice romane a românilor;
• spun că românii vorbesc „limba romană”;
• dau exemple nu doar de cuvinte, ci de expresii şi propoziţii în româneşte;
• spun că românii (unii români) se mândresc, se laudă, susţin că se trag de la Roma.

Concluzia este că, mult înainte de presupusa „relatinizare a românei” – înţeleasă de unii în mod tendenţios –, limba română era considerată, în cercurile savante şi nu numai, drept neolatină, alături de celelalte limbi romanice occidentale.

*

S-a studiat de către lingvişti şi vocabularul textelor româneşti din secolele XVI–XVII şi s-a ajuns la aceeaşi concluzie: limba română medievală şi modernă timpurie era latină deopotrivă prin vocabular şi prin structură gramaticală. Recent, am început o reevaluare a cuvintelor româneşti prezente, sub forme variate, în documentele latine medievale referitoare la Transilvania: substantive comune, adjective, nume de locuri, nume de persoane, termeni articulaţi cu articolul hotărât enclitic etc. Cele mai relevante în acest sens sunt acele documente de hotărnicire în care scribii sau notarii nu traduc numele de locuri, ci le dau în româneşte (cu grafie coruptă, dar inteligibilă). Astfel, într-un document maramureşean de hotărnicire, datat la 1592, se spune *expressis verbis* că numele semnelor de hotar se dau „în limba getică” (*in sermo)*. La o analiză simplă, se vede că peste 80% din toponimie era de origine latină.

Prin urmare, este nevoie de multă precauţie atunci când se vorbeşte despre „relatinizarea românei” în epoca modernă. Altfel, se produc grave confuzii, mai ales pe fondul răspândirii prin mass-media a ideii caracterului dacic al românei, al elucubraţiei conform căreia romanii şi-au deprins limba lor de la daci etc. Firește, globalizarea fără limite poate favoriza renaşterea ideilor autohtoniste (şi protocroniste), dar de aici şi până la ridicol nu este decât un pas. Azi, deopotrivă în lingvistică şi în istorie, se nasc cunoscători peste noapte, care devin profeţi pe *facebook*, pe internet. Marele public nu mai ia act de cercetările autentice, savanţii dialoghează doar între

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)

ei, iar opinia comună se formează din mijloacele de difuzare în masă. Pe acest fond, sunt întrebat uneori de ce nu publicăm, noi, „savanții", operele rămase „în limba dacică clasică", prezentă peste tot în antichitate și Evul Mediu, de la „Tăblițele de la Tărtăria" și „Tăblițele de la Sinaia" până la „Codicele Rohonczi". Acum circulă iarăși pe internet faimosul *Tatăl nostru* în pretinsa limbă velșă, care pare curat românească. Faptul este lămurit încă din secolul al XVIII-lea, dar ignoranța este fără limite, mai ales în epoca noastră, în care mulți scriu mai mult decât citesc. Germanul Andreas Müller, pe care îl menționam mai sus, în culegerea sa de variante ale *Tatălui nostru* a făcut o regretabilă confuzie. La p. 38 a lucrării sale, Müller, alias Lüdeken, reproduce un *Tatăl nostru* românesc numit în mod corect „valah" (*Valachica versio*), pentru a prelua însă și textul românesc al aceleiași rugăciuni de la Georg Stiernhielm, numit, în mod paradoxal, „velș" (*Wallica versio*) (Coșeriu 1994, p. 16). Totuși, o anumită explicație s-ar putea încerca: Andreas Müller – destul de superficial în unele demersuri ale sale – a confundat forma *Wallica* („Velșă") cu *Wallachica* („Valahă"), uitând că, în aceeași lucrare, un *Tatăl nostru* românesc era deja inclus. Mulți autori au perpetuat eroarea aceasta până astăzi, deși Lorenzo Hervás a îndreptat-o la 1797 (Coșeriu 1994, p. 27, n. 32). Chiar recent (2014), în România, pornind de la această eroare, s-a scris că româna este identică ori foarte asemănătoare cu limba velșă!

Cred că este nevoie de o igienă a publicațiilor, de revenirea la respectul acordat specialiștilor și la pregătirea temeinică pe domenii. Azi medicii sunt istorici, inginerii lingviști, gospodinele sunt farmaciști ș.a.m.d. Dar, dincolo de toate acestea, limba noastră este un tezaur insuficient studiat și chiar cunoscut, inclusiv de către istorici, pentru care ar trebui să fie cel mai important izvor destinat reconstituirii vieții de odinioară.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Ambruster 1993 = A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 1993.

Bogrea 1921–1922 = V. Bogrea, *Mențiuni umaniste despre noi*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională", I, 1921–1922, p. 333.

Bonfante 1973 = Giuliano Bonfante, *Studi romeni*, Roma, Castaldi, 1973.

Boxhorn 1652 = Marcus Zuerius Boxhorn, *Historia Universalis Sacra et Profana a Christo nato ad annum usque MDCL*, Lugduni Batavorum (Leiden), ex officina P. Leffen, 1652.

Coşeriu 1994 = Eugenio Coșeriu, *Limba română în fața Occidentului. De la Genebrardus la Hervás. Contribuții la istoria cunoașterii limbii române în Europa occidentală*. În românește de Andrei A. Avram, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

Crăciun 1928 = Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români (1566–1608)*, Cluj, Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1928.

Duret 1613 = Claude Duret, *Trésor de l'histoire des langues de cest Univers* […] *contenant les origines, beautés,* [...] *décadences, mutations* [...] *et ruines des langues hébraïque, chananéenne* [...] *etc., les langues des animaux et oiseaux*, Cologny, M. Berjon, 1613.

Gesner 1555 = Conrad Gesner, *Mithridates. De differentiis linguarum tum veterum que hodie apud diversas nationes in toto orbe terrarum in usu sunt*, Tiguri (Zürich), Froschoverus, 1555.

Gradelehnus 1665 = Johannes Gradelehnus, *Hungarische, siebenbürgische, moldau-wallach-türck, tartar-persan – und venetianische Chronica*, Frankfurt am Main, Serlin, 1665.

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)

Hartknoch 1684 = Christian Hartknoch, *Alt- und Neues Preussen oder*, Frankfurt şi Leipzig, M. Hallervord, 1684.
Kirchmajer 1686 = Georgius-Caspar Kirchmajer, *De lingua vetustissima Europæ, Scytho-Celtica et Gothica*, Wittenberg, Schrödter, 1686.
Kreckwitz 1688 = Georg Kreckwitz, *Totius principatus Transylvaniæ accurata descriptio*, Nuremberg–Frankfurt, Leonhard Loschge, 1688.
Lüdeken 1680 = Thomas Lüdeken [= Andreas Müller], *Oratio orationum, SS. Orationis Dominicæ Versiones præter Authenticam ferè Centum*, Berolini [Berlin], ex officina Rungiana, 1680.
Opitz 1623 = Martin Opitz, *Zlatna, oder von Ruhe des Gemüths*, Liegnitz, 1623.
Opitz 1902 = Martin Opitz, *Teutsche Poemata*. Hgg. Georg Witkowski, Halle a. S., Max Niemeyer, 1902.
Pannonius 1622 = Nicolaus Isthvanfius Pannonius, *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXIV*, Coloniæ Agrippinæ [Köln], Sumptibus Antonii Hierati, 1622.
Poça 1587 = Andrés de Poça, *De la antigua lengua, poblaciones, y comarcas de las Españas, en que de paso se tocan algunas cosas de la Cantabria*, Bilbao, Matías Marés, 1587.
Riegler 2014 = Corneliu Riegler, *Falsificarea istoriei în manualele românești*, în „Cultura", IX, 2014, nr. 36 (487), p. 10.
Sala 2010 = Marius Sala, *101 cuvinte moștenite, împrumutate și create*, București, Editura Humanitas, 2010.
Skinner 1671 = Stephen Skinner, *Etymologicon Linguæ Anglicanæ*, London, T. Roycroft, 1671.
Stiernhielm 1671 = Georg Stiernhielm, *D. N. Jesu Christi SS. Evangelia ab Ulfila Gothorum in Mœsia Episcopo* […] *ex Græco Gothicè translata* […], Stockholm, Wankif, 1671.
Troester 1666 = Johannes Troester, *Das Alt- und Neu-Teutsche Dacia. Das ist: Neue Beschreibung des Landes Siebenbuergen*, Nürnberg, Johann Kramers, 1666.
Zamosius 1598 = Stephanus Zamosius, *Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*, Francofurti ad Mœnum, apud haered. Andreae Wecheli, Claudium Marnium & Ioannem Aubrium, 1598; ediția I: Padova, *apud* Laurentium Pasq., 1593.

THE SIGNIFICANCE OF MEDIEVAL TESTIMONIES ABOUT THE ROMANIAN LANGUAGE
(*Abstract*)

In this article, we prove that the undifferentiated usage of the concept of "relatinisation" of the Romanian language in the late Modern Era (19th century) may lead to confusions, due to the lack of term precision. The article analyses the documents on the Latinity of the Romanian language in the Middle Ages and in the early Modern Era (14th–17th centuries), reaching the conclusion that, on the one hand, most of the foreign authors classify Romanian as a Romance language, and, on the other hand, that the Romanian documents preserved have, through their vocabulary and grammatical structure, the characteristics of a Romance language. Consequently, the "relatinisation" was, first of all, a process of modernisation of the Romanian language, as it happened with most of the European languages in the 18th and 19th centuries.

Cuvinte-cheie: *limba română, limbi romanice, Evul Mediu, epoca modernă, relatinizare*.
Keywords: *Romanian language, Romance languages, Middle Ages, Modern Era, relatinisation*.

Universitatea „Babeş-Bolyai"
Cluj-Napoca, str. M. Kogălniceanu, 1
rector@ubbcluj.ro

BDD-A22889 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:26 UTC)